

## DEMOKRASİ VE MÜZAKERECİ DEMOKRASİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Kadriye YOLCU

Bartın Üniversitesi İİBF SBKY Bölümü Doktora Öğrencisi,  
kyolcu74@hotmail.com, ORCID ID: 0009-0009-2736-0333

### ÖZ

Bu çalışma, demokrasi kavramı ve son zamanlarda üzerinde en çok tartışılan demokrasi türlerinden biri olan müzakereci demokrasi üzerine yapılan değerlendirmeleri içerir. Demokrasi kavramı ile ilgili olarak literatürde en yaygın kullanılan tanım, “halkın halk tarafından yönetimini esas alan yönetim biçimi” olmuştur. Zaman içinde toplumların ilerleme düzeylerine bağlı olarak demokrasi kavramı üzerine farklı değerlendirmeler yapılmıştır. Buna bağlı olarak farklı tanımlar ortaya çıkmıştır. Farklı ülkelerde demokrasinin uygulanma şekillerine bağlı olarak da birçok demokrasi türü ortaya çıkmıştır. Bunların içinde günümüzde özellikle batılı devletler tarafından öne sürülen müzakereci demokrasi anlayışı, alternatif bir tür olarak dile getirilmiştir. Müzakereci demokrasi, vatandaşların ve toplum odaklı kuruluşların, alınması gereken kararın oluşumuna dair süreçlerde katılımlarının sağlanması açısından örnek bir model olarak görülmektedir. Günümüz devletlerinin artan nüfusları ve küreselleşme ile birlikte karmaşık hale gelen problemler düşünüldüğünde, bu modelin uygulanması oldukça zordur.

**Anahtar Kelimeler:** Demokrasi, Demokrasi Türleri, Müzakereci Demokrasi, Doğrudan Demokrasi, Temsil

## AN EVALUATION ON DEMOCRACY AND NEGOTIATOR

### DEMOCRACY

#### ABSTRACT

This study includes the concept of democracy and evaluations on deliberative democracy, one of the most debated forms of democracy in recent times. The most widely used definition

in the literature regarding the concept of democracy is “the form of government based on the government of the people by the people.” Different evaluations have been made on the concept of democracy depending on the progress levels of societies over time. Accordingly, different definitions have emerged. Many democracy types have also emerged in different countries depending on the way democracy is implemented. Among them, the concept of democratic negotiator has started to be presented as an alternative model especially by western states today. The negotiator democracy appears to be an ideal model for predicting the participation of individuals and non-governmental organizations in decision-making processes. However, this model is very unlikely to be feasible given the fundamental problems facing governments in the growing population and globalization process.

**Keywords:** Democracy, Types of Democracy, Negotiator Democracy, Direct Democracy, Representation

## GİRİŞ

Demokrasi kelimesi, köken olarak Yunanca'da “demos” yani “halk” ile “kratos”, “iktidar” sözcüklerinden türetilmiş olup, batı dillerinde “halkın iktidarı” anlamında kabul görmüştür (Parlak, 2011, s. 153). Ancak, demokrasi deneyimleri zaman içinde, demokrasi kavramının daha geniş ve derin tanımlarını ortaya koymuş, bu tanımların çeşitliliği artmıştır (Tunç, 1999, s. 187-188). Çeşitli tanımları olan bu kavram üzerinde uzlaşılan tanıma göre demokrasi kısaca, halkın halk için ve halk tarafından yönetilmesi demektir. Daha geniş bir tanımla, demokrasi bir ülkenin vatandaşlarının çoğunluğunun, devlet yönetimine doğrudan veya dolaylı olarak katıldığı yönetim şeklini ifade etmektedir (Parlak, 2011, s. 153).

Demokrasiyi uluslararası ilişkiler bağlamında özellikle cumhuriyetçi liberal düşünürler dile getirmişlerdir. Bu görüşe göre, uzlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümüne daha fazla önem verdikleri için liberal demokratik devletlerin sayısı artmalıdır. Bu durum uluslararası barışın korunmasının ve yaygınlaştırılmasının da garantisi olacaktır.

Müzakereci demokrasi, liberal demokrasiye karşıt bir görüş olarak ortaya atılmıştır. Zaman içinde liberal demokrasinin aksayan yönlerine karşı alternatif demokrasi arayışları başlamıştır. Bu arayışlar sonunda liberal demokrasinin aksayan kısımlarının müzakereci demokrasi uygulamaları tarafından giderilebileceği, müzakereci demokrasinin uygulanabilirliğinin daha fazla olduğu düşüncesi doğmuştur.

Ortaya çıkışı Jürgen Habermas'ın “iletişimsel eylem” teorisine dayanan müzakereci demokrasi anlayışına göre, demokratik bir toplumda herkes için geçerli olacak olan normlar

ancak yurttaşlar arasında gerçekleşen kamusal müzakerenin ürünü olarak ortaya çıkabilecektir. Müzakereci demokrasiye karşı çeşitli endişeler ve eleştiriler de bulunmaktadır. Habermas'ın önerdiği modelin ampirik bileşenlerden yoksun olduğu düşüncesi (Mutz, 2008, s. 522), bir reçete olarak sunulan kamusal alanın sınırları ve eşitsizliğe yönelik eğilim (Gould, 1999, s. 598) bunlar arasında yer almaktadır.

Bu problemlerden hareketle, bu çalışmada demokrasi ve müzakereci demokrasi üzerine bir değerlendirme yapılması amaçlanmıştır. Çalışmada, literatür incelemesi, karşılaştırmalı analiz ve görüş analizi yöntemleri kullanılacaktır. Pratikte uygulanması mümkün olmayan bu kavramın batılı devletler ve küresel güçler tarafından alternatif bir model olarak sunulma gerekçeleri ortaya konulmaya çalışılacak ve müzakereci demokrasi kavramına eleştirel bir bakış açısıyla çalışma sonuçlandırılacaktır. Çalışmanın kapsamı, demokrasi ve demokrasi türlerinden özellikle müzakereci demokrasi ile sınırlıdır.

## 1. DEMOKRASİ KAVRAMI

Türk Dil Kurumu'ndaki tanıma göre demokrasi, "Halkın egemenliği temeline dayanan yönetim biçimi, el erki, demokratlık" anlamına gelmektedir (TDK, 2023). Demokrasi, vatandaşların politik kararlara katılma veya hükümeti oluşturan üyeleri seçme hakkının olduğu bir yönetim şekli olarak da tanımlanmaktadır (Parlak, 2011, s. 153).

Demokrasinin en bilinen tanımlarından biri, Amerika Birleşik Devletleri eski başkanlarından Abraham Lincoln'e aittir. Lincoln'e göre demokrasi: "*Halkın halk için halk tarafından yönetimidir*". Lincoln bu tanımlı yaptığı zamanlarda (1863) dünyadaki ülkelerin büyük çoğunluğu otokratik yönetimlere sahiptir. Demokrasinin iyi bir yönetim biçimi olduğu ile ilgili farklı kültürlerle sahip farklı ülkelerde görüş ayrılıkları vardır (Uygun, 2017, s. 1).

Sartori'de demokrasiyi, "*liderliğin yarışmalı bir yöntemle yenilenmesi*" (Sartori, 1993, s. 166) olarak tanımlamıştır.

Robert Dahl, "Demokrasi Üzerine" adlı eserinde Atina'daki demos kelimesinin tipik olarak tüm Atinalıları, bazen de fakir insanları ima ettiğini dile getirmiştir. Hatta demokrasi kelimesinin, aristokrasi tarafından, hükümetin kontrolü için savaşıyan normal insanlar için küçümsemelerini belirtmek amacıyla kullanılan bir sıfat olduğunu belirtmiştir. Fakat her halükârda, Antik dönemde Atinalılar ve diğer Yunan vatandaşları, Yunanistan'daki Atina ve diğer bölgelerin yönetişimini tanımlamak için Demokratia'yı kullanmışlardır (Dahl, 2010, s. 28).

### 1.1. Demokrasi Kavramı Üzerine Tartışmalar

Demokrasi terimi birçok çeşitli çağrışımları üstlenmekte ve onu karakterize etmek için kullanılan bir nosyona dönüşmektedir. Bu durum “demokrasi” kavramının geniş bir tanımını sağlamayı zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, söz konusu kavramla ilgilenirken, belirli çerçeveler oluşturmak ve bu çerçevenin içindeki konuyu tartışmak kaçınılmazdır (Şafak, 1999, s. 452).

Zaman içinde oluşan tecrübeler demokrasinin daha geniş kapsamlı tanımlara konu olmasına neden olmuştur. Bu kapsamda demokrasi, “En üst iktidarın halkta bulunduğu ve halkın belli aralıklarla yapılan özgür seçimlerde, temsilcilerini seçtiği, temsil ve devredilmiş otorite yoluyla halk tarafından dolaylı olarak kullanılan hükümet biçimine imkân veren siyasi sistem” olarak ifade edilmiştir (Tunç, 1999, s. 187-188).

Çeşitli tanımları olan bu kavram üzerinde uzlaşılan tanım kısaca, halkın halk için ve halk tarafından yönetilmesi demektir; daha geniş bir tanımla, bir ülkenin vatandaşlarının çoğunluğunun, devlet yönetimine doğrudan veya dolaylı olarak katıldığı yönetim şeklini ifade etmektedir (Parlak, 2011, s. 153).

### 1.2. Demokrasi Uygulamaları

Demokrasi uygulamaları denilince akla ilk olarak eski Atina sitelerinde uygulanan doğrudan demokrasi örnekleri gelmektedir. Bu uygulama biçiminde halk, bir meydana toplanmakta ve önemli konulardaki kararlarını yöneticilere doğrudan bildirmektedir. Atina’da uygulanan bu yöntem antik çağda bilinen ilk demokrasi örneği olmakla birlikte, bu yönetim uygulamasında tam bir demokrasiden bahsetmek mümkün değildir. Yönetime kararlarını bildirmenin bazı şartları vardır. Örneğin kölelerin hiçbir hak ve özgürlüğü bulunmamaktadır. Toplantılara sadece belli bir yaşın üzerindeki erkek vatandaşlar katılabilmektedir. Alınan kararlar bir grup tarafından uygulanmaktadır. Buna rağmen Atina demokrasisinde her ne kadar eşitlik, oy hakkı, söz hakkı gibi kurallar bulunmasa da burada uygulanan demokrasi tek kişinin yönetimde mutlak güç olması ve karar mercii olarak sınırsız söz sahibi olması gibi bir özellik de taşımamaktadır (Giritli ve Sarmaşık, 2001, s. 49).

Nitekim daha sonraki yıllarda yönetimde tek kişinin mutlak ve sonsuz hakimiyetine son vermek için büyük mücadeleler içerisine girilmiştir. Tek kişinin yönetimde mutlak hakimiyeti, Avrupa’da daha sonraları ancak toprak sahibi olan soyluların yönetimde söz sahibi olduğu feodal sisteme yerini bırakmıştır. Bundan sonraki dönemde feodal sistem de

yıkılmış, feodalitenin yerini güçlü merkezi krallıklar almıştır. Bu kez toprağa bağlılık önemini kaybetmeye başlamış, tarımsal yapı, zanaat ve ticaret gelişmiştir. Bu durum burjuvaziye ve beraberinde işçi sınıfını doğurmuştur. En sonunda merkezi krallıklar ile burjuvazi arasında uzun süren çekişmeler yaşanmış, sonucunda monarşiler yıkılmış; parlamentolu döneme geçiş sağlanarak, klasik batı demokrasisi doğmuştur.

Öte yandan, daha sonra işçi sınıfının hak arama ve kendini patronlara ezdirmeme mücadelesi başlamıştır. Bu mücadele sonucu sosyalist akım ortaya çıkmıştır. Sosyalist demokrasi üretim araçlarının tek kişinin ya da bir sınıfın elinde bulunmasından ziyade topluma mal edilmesi, üretimin ihtiyaçlar doğrultusunda ve demokratik bir usulle gerçekleştirilmesini savunur. Bu anlayışa Marksist demokrasi da denilebilir (Giritli ve Sarmaşık, 2001, s. 49-50).

### 1.3. Demokrasi Çeşitleri

Demokrasi genel olarak ikiye ayrılmaktadır. Bunlar (Arblaster, 2002):

1) Temsili Demokrasi

2) Doğrudan Demokrasi

*Doğrudan Demokrasi, özellikle eski Yunan'da bir ulusal meclis yokken esirler hariç halkın bütün kararlara oy vermesi şeklinde uygulanan demokrasi çeşididir. Bu çeşit demokraside her şehrin bu şekilde yönetilmesi esastır.*

Ancak dünya nüfusunun artması, ülkelerde bu çeşit yönetim tarzını imkânsız hale getirmiştir. Vatandaşlar siyasi haklarını doğrudan doğruya değil, kendi seçtikleri ve kendilerine karşı sorumlu olan temsilciler (örn. milletvekilleri, senatörler) aracılığıyla kullanmaya başlamışlardır ki buna; "*Temsili Demokrasi*" denilmektedir.

Temsili Demokrasiler de kendi içinde çeşitli kollara ayrılmaktadırlar (Weale, 2007, s. 31). Bunlar: Liberal demokrasi, sosyal demokrasi, demokratik halk cumhuriyeti ve özellikle Avrupa'ya özgü olan Hristiyan demokrasisidir. Liberal demokrasiler genellikle söz ve vicdan hürriyetlerine öncelik verdiği halde, sosyal demokrasi, kişisel gelir dağılımındaki eşitsizliklerden doğan farkların sebep olduğu toplumsal sorunlara önem vermekte ve çabalarını bu ekonomik alanda göstermektedir (Parlak, 2011, s. 153).

Hristiyan demokrasisi, dini bir yönetim tarzı olarak görmeksizin Hristiyan dini ve ahlâkının prensiplerini demokratik ilkelerle bağdaştırmaya çalışan bir demokrasi tipidir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyetler Birliği örnek tutularak kurulan demokratik yönetimlere ise "*Demokratik Halk Cumhuriyeti*" adı verilmektedir. Fakat bu yönetim biçimlerinde,

vatandaşların siyasi ve ekonomik özgürlükleri söz konusu olmadığı için, gerçek anlamda bir demokrasi görülememektedir (Parlak, 2011, s. 154).

## 2. MÜZAKERE TEORİSİ VE MÜZAKERECİ SİSTEM

Müzakerenin ana teorisyeni olan Jürgen Habermas'a göre, müzakereci bir demokratik süreç "*bir fikir prosedürü yoluyla meşruiyet üretebilecek*" süreçtir. Bu prosedür şunları vermelidir (Habermas, 2006, s. 413):

- (a) Müzakereci süreç için tanıtım ve şeffaflık,
- (b) Katılım ve eşit fırsat,
- (c) Makul sonuçlar için haklı bir varsayım.

Bu noktalar, diğer katılımcı yaklaşımlarla bir yakınlığı göstermektedir fakat aynı zamanda rasyonel tartışma gerekliliğini de ortaya koymaktadır. Müzakere teorisini sadece normatif bir bakış açısı olarak görmek hâlâ oldukça yaygındır. Habermas bile müzakereci modeli; "*siyasete yönelik normatif ve ampirik yaklaşımlar arasındaki genişleyen boşluk*" örneği olarak görmektedir (2006: 411).

Kamusal müzakere ise daha fazla katılım demektir. Bu katılım, "tartışma, yeni bilgiler ve diğer katılımcılar tarafından yapılan iddialar ışığında tercihlerini gözden geçirerek makul görüşler üretmeyi amaçlayan tartışma" anlamına gelmektedir (Chambers, 2003, s. 309).

Russell, Habermas'ın teorisini Locke-Rousseau-Kant çizgisindeki toplum sözleşmesi teorisinin bir devamı olarak değerlendirirken, Habermas, "sözleşme modelinin yerini söylemsel veya müzakereci bir model olarak alır" (Habermas, 1996, s. 449).

Habermas ileri sürdüğü görüş ile demokratik bir model için bir reçete vermektedir. Ancak bu modeli gerçek hayatta gerçekleştirmenin bazı normatif koşulları bulunmaktadır. Bu modelde insan haklarının nadiren ihlal edildiği varsayılmaktadır. Ayrıca Habermas (1994) söylemin bazen toplumda başka bir soruna yol açtığını ve sorunların çözüm yolu olmasını beklediğimizi kabul etmektedir. Sorunları tespit etmede ve çözümleri tanımlamada tek bir doğrusal çizgi yoktur. Bu noktada Habermas'ın çalışmasını farklı kılan, uygulanabilirliği değildir. Habermas'ın çalışması da bir cevap ararken etik çalışmalardan söylemler ve argümanlar almaya çalışmaktadır.

Müzakereci demokrasi üzerine yakın tarihli akademik çalışmalarda, bazı yazarlar dikkatlerini müzakereci sistem fikrine çevirmiştir (Chambers, 2003; Dryzek, 2010; Parkinson ve Mansbridge, 2012; Steiner, 2012). En geniş haliyle, bu alandaki çalışmalarla ilgili temel yaklaşım, müzakerenin veya müzakereci demokrasinin, bir sistem olarak kabul

edilen demokrasi veya toplum içine yerleştirilmesi gerektiğidir. Belirli türdeki kurumların müzakereci demokrasi standartlarını ne ölçüde karşılayıp karşılamadığına odaklanmak yerine, artık müzakereci demokrasi normlarının müzakereci sistem genelinde yaygın olmasını sağlamak için bu kurumların diğer süreçlerle nasıl birleştirileceğine odaklanılmaktadır.

### 2.1. Müzakereci Demokrasinin Ortaya Çıkışı

Zaman içinde liberal demokrasinin aksayan yönlerine karşı alternatif demokrasi arayışları başlamıştır. Sonunda liberal demokrasinin aksayan kısımlarının müzakereci demokrasi tarafından giderilebileceği ve müzakereci demokrasinin uygulanabilirliğinin daha fazla olduğu düşünülmüştür. Müzakereci demokrasi teorisinin ortaya çıkışı Jürgen Habermas'ın "iletişimsel eylem" teorisinden ilham alınarak oluşan literatüre dayanmaktadır.

Habermas'a göre, toplumsal sorunların müzakere edilerek ele alınması sayesinde daha bütüncül karar alma mekanizmaları gelişecek ve insanlar bilinçli olarak birlik halinde eylemlerde bulunacaklardır. Bu da bireylerin bu eylemler aracılığıyla toplumsal ve ekonomik hayatın yönetimine aktif katılımını sağlayacaktır.

Kamusal alandaki demokratik müzakere süreci aynı zamanda bir öğrenme ve kültürlenme ortamının doğmasına neden olacak, dolayısıyla bu sinerji yaratan ortam sayesinde yeni bilgilerin, analizlerin, görüşlerin ve çözüm önerilerinin geliştirilmesi sağlanmış olacaktır (Erdoğan, 2012, s.4).

Habermas'a göre, demokratik bir toplumda herkes için geçerli olacak olan normlar ancak yurttaşlar arasında gerçekleşen kamusal müzakerenin ürünü olarak ortaya çıkabilir. Bunun için de eşit katılıma ve özgür iletişime imkân verecek bir kamusal alanın oluşması gerekir. Aksi takdirde toplumla müzakere edilmeden ortaya çıkan normların herkes tarafından benimsenmesi ve bu normlara uygun hareket edilmesi zordur (Erdoğan, 2012, s. 5).

Son yıllarda müzakereci demokrasi üzerine ampirik çalışmalar, otoriter (He, 2013; 2015; 2018; He ve Warren, 2017) veya yarı demokratik ülkelerin diğer bağlamlarını (Curato, 2014; 2015; Kanra, 2009) veya bölünmüş toplumlardaki çatışma çözme süreçlerini de kapsamıştır (Drake ve McCulloch, 2011; Dryzek, 2005; Ivie ve Waters, 2010; Ugarriza ve Caluwaerts, 2014).

Müzakereci süreçler, örneğin, "angajman şartlarını destekledikleri ve çatışma çözme ve karar verme sürecini yöneten iletişimsel normları geliştirdikleri" için demokratik geçişlerde özellikle değerli olabilir (Curato, 2014, s. 119).

Katılımcı demokrasi projeleri ile müzakereci demokrasi projeleri arasındaki ilişki de dikkate alınmalıdır. Katılımcı demokrasi kavramıyla ilişkilendirilen belki de en tanınmış yazar olarak Pateman'ın (2012, s. 8) bu bağlantı hakkındaki görüşü, katılımcı demokrasinin müzakereci demokrasiden farklı olduğu yönündedir. Ayrıca Pateman, müzakere, tartışma ve münazaranın, katılımcı demokrasi de dahil olmak üzere her türlü demokrasinin merkezinde yer alması gerektiğini, bununla birlikte demokrasi için müzakerecinin gerekli olduğunu fakat sadece müzakerecinin yeterli olmadığını ifade etmiştir.

Müzakereci demokrasi teorisi, demokrasinin uygulanma pratiğini sadece oy verme işlemi olmaktan çıkarıp kamusal alanın görüşlerine dayalı hesap verebilir ve meşruluğu tartışılmayan bir zemine kaydırmaktadır. Müzakereci demokrasi aynı zamanda oy verme öncesindeki kanaat ve irade-oluşumunun iletişimsel süreçleri üstünde de durur. Böylece meşru bir siyasi düzen ve herkesin rızasını esas alan bir demokrasi uygulaması inşa edilmiş olur (Erdoğan, 2012, s.7).

## 2.2. Kamusal Alanda Müzakereci Demokrasi

Müzakereci demokrasi kavramı değerlendirilirken kamusal alan ile müzakereci demokrasi ilişkisi de değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Habermas, kamusal alanın izlerini ayrıntılı bir şekilde "*Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*" eserinde takip etmiştir. Bu eserde Habermas, karşılaştırmalı bir tarihsel perspektiften moderniteye yönelik kendi eleştirilerini temellendirmeye çalışmıştır (Lunt ve Livingstone, 2013). Bu alanı temellendirebilmek için tarihin birçok uğrağına değinen Habermas (2009, s. 60-64), kamusal alana benzer görünümlerin 18. yüzyıl öncesinde de mevcut olduğunu göstermiştir. Ama asıl kamusal alanın 18. yüzyılda edebi ve sanatsal etkinlikler aracılığıyla, okuryazar kamunun genişlemesiyle kurulduğu sonucuna ulaşan Habermas, kamusal alan çalışmasında üç temel tarihsel argüman takip etmiştir. İlkinde kamusal alanın temsili kamusal alandan (feodal çağ) burjuva kamusuna (modern çağ) dönüşümünün izlerini sürmüştür. Burada kültür ve sanat aracılığıyla saray ve müttefiki sınıflar, kamusal alanda ulusu temsil etmek adına kendi yüksek statülü özerkliklerini kurmuşlardır. İkinci tarihsel uğrakta Habermas, hükümdar ile tebaası arasındaki güç ilişkilerindeki değişikliğin ve erken kapitalist ekonominin gelişiminin neden olduğu feodal kamusal alanın modern burjuva kamusal alana dönüşümünü irdelenmiştir (Dursun, 2021, s. 131). Burada devletten bağımsız bir kamusal alanın olduğu ve kamusal alandan bağımsız da bir özel alanın bulunduğunu ortaya koymuştur. Üçüncü irdelenmede ise Habermas, modern burjuva kamusal alanının, 19. yüzyılın ikinci yarısından



sonra devlet müdahalesinin ve kültürel tüketim koşullarının altında nasıl gerilediğine odaklanmıştır (Duvenage, 2007, s. 4).

Habermas'ın demokrasi modelinin koşulları, derinleştirilmiş ve güçlendirici bir demokrasi kavramına ulaşmanın tek yolu gibi görünmekte, ancak kamusal alanın bu dönüşümünü bir gecede inşa etmenin de kolay bir iş olmadığı dile getirilmektedir.

### 3. MÜZAKERECİ DEMOKRASİYE ELEŞTİREL BİR BAKIŞ

Habermas, siyasi kamusal alanın en iyi şekilde gerçekleştirildiği müzakereci demokrasiden bahsetmekte, ancak demokrasinin temel ilkelerinden ve kurumların bunları koruma ve geliştirme konusunda nasıl sorumlu olması gerektiğinden bahsetmekten kaçınmaktadır. Bu ideal demokrasinin kamusal alanını tam olarak anlatırken, örneğin yerel yönetimlerin şeffaflık veya hesap verebilirlik sorumluluğundan bahsedilmemektedir (Gutmann ve Thompson, 2004, s. 63). Dolayısıyla Habermas'ın bizim için inşa ettiği siyasal kamusal alanın önemine karşın, yurttaşların siyasi düzeyde fikir ve görüşlerine saygı gösterilmesi konusunda hükümetlerine güven duymadıkları sürece müzakereci demokrasi gerçekleşmemektedir (Cohen, 2007, s. 222).

Akademisyenlerin ve siyaset düşünürlerinin en büyük endişesi, Habermas'ın önerdiği modelin ampirik bileşenlerden yoksun olmasıdır. Başka bir deyişle, onun müzakereci demokrasininin tanımı birçok insan için çok soyut bulunur ve somut veya hayal edilmesi kolay bir şey değildir. “?” şeklindeki sorular, müzakereci demokrasi tanımlamasına Eğer varsa bu modelin aklımıza gelen kurumları nelerdir?”, “İnsanlar için müzakereciliğin çerçevesini çizmek ne kadar kolaydır yöneltilen eleştirel sorulardır (Mutz, 2008, s. 522).

Eleştirilerden bir diğeri, Habermas'ın toplumdaki tüm kültürel ve siyasal farklılıkları içermek üzere bir reçete olarak verdiği siyasal kamusal alanın ayrıntılı haritasını bilmek isteyen Gould'dan (1999) gelmektedir. Gould'a (1999, s. 598) göre bu farklılıklar doğası gereği sorunludur ve somut sınırlar çizmeden hepsini bir alana dahil etmek kolay bir iş değildir. Ayrıca, karar vermede tüm kültürel farklılıkları eşit bir şekilde kapsamanın pratikte ne kadar mümkün olduğu sorunu bulunmaktadır.

Liberal demokrasi içerisinde dile getirilen müzakereci demokrasiye yapılan eleştirilerden biri de eşitsizliğe yönelik eğilimidir. Dolayısıyla Habermas'ın önerisi de sorunu tam olarak çözmemiş görünmektedir. Ancak burada Habermas'ın önerisine liberal demokrasilerin nasıl daha demokratik hale getirileceğine dair pragmatik bir ders kitabı olarak değil, söylem

üzerine önemli bir teori olarak yaklaşmak çok önemlidir. Gould (1999, s. 599) da bu anlamda Habermas'ın söylem kuramına itibar etmektedir.

Habermas'ın siyasal kamusal alanına ve müzakereci demokrasiye yönelik bir başka eleştiri de feminist okumalardan gelmektedir. Feminist yaklaşım, kadınların siyasal ve toplumsal alanına, özellikle de kadınların bu tür alanlardan nasıl dışlandıklarına odaklandığından, Habermas'ın normatif ve etik demokrasi önerisi, sorunun kaynağına inildiğinde bir kenara bırakılmış gibi görünmektedir (Ackerly, 2000, s. 123).

Örneğin Benhabib (1992), Habermas'ın teorisinin erkeklerin kadınlar üzerindeki tahakkümünü kabul etmekte başarısız olduğunu, oysa tüm krizin karar verme sürecinde bir öznenin diğerine hakimiyetiyle ilgili olduğunu düşünmektedir. Başka bir deyişle, öznelarasılık Habermas'ın çalışmasının önemli bir bileşeni olsa da kadın öznelerin sorunlarına göz yumuyor gibi görüldüğü dile getirilmektedir. Toplumda erkek egemenliğinin kaçınılmaz bir gerçek olduğu ve Habermas'ın bu egemenliği tanımadığı için krizin çözülemeyeceği, hatta büyük olasılıkla yeniden üretileceği belirtilmektedir. Bununla birlikte bu tahakkümün sadece erkekten kadına değil, yaşlıdan gence, zenginden fakire, ırktan ırka, yerliden göçmene şeklinde olabileceği belirtilmektedir. Hâkim olanların tahakküm edilenler üzerinde somut bir kabulü olmadığı için öznelarasılık ve eşitlik üzerine söylem teorisi soyut ve uygulanamaz bir kavram olarak kalmaya devam edecektir.

Habermas'ın müzakereci demokrasisine bu anlamda nasıl yaklaşıldığı önemlidir. Onun müzakereci demokrasisi, sanki liberal demokrasiyi yok sayıyor ve onu yeniden inşa etmeye çalışıyor gibi düşünülürse, o zaman bu sistemin ne kadar mümkün olduğu ve somut kurumlarının neler olduğu şeklindeki pek çok sorunun sorulması gerekmektedir (Michelman, 2018, s. 60).

Ancak Habermas'ın müzakereci demokrasisine, sanki liberal demokrasinin temel ilkelerini kabul ediyormuş, ama vaatlerini yerine getirmediği yerlerde zayıf noktaları güçlendirmeye çalışıyormuş gibi yaklaşırsa, o zaman teorisinin daha tutarlı olacağı dile getirilmektedir (Blau, 2011, s. 47).

## SONUÇ

Demokratikleşme, soğuk savaşın sona ermesi, küreselleşme, neoliberalizm ve terörizm ile karakterize edilen son otuz yılın merkezi bir konusu olmuştur. Başlangıçtaki demokratikleşme ve liberalleşme dalgası coşkulu bir ruh haliyle alkışlanırken, daha ileri demokratikleşme umutları sönük görünmeye başlamış ve tam anlamıyla liberal demokrasiler

olarak kabul edilen ülkelerde bile demokrasinin niteliğindeki erozyon gözle görülür hale gelmiştir.

1990’lardan bu yana demokrasinin “*küresel üstünlük*” kazandığı ve modern dünyanın analizi için demokratikleşmenin kilit bir araç haline geldiği ortak bir düşünce olmuştur. Yine de liberal temsili demokrasinin, sağlam bir şekilde kurulduğu yerde bile bir kriz içinde olduğu düşünülmekte ve demokrasinin dünya çapında düşüşte olduğu gözlemi, son yıllarda artan bir endişe kaynağı olmaktadır.

Demokrasi kavramı üzerine dile getirilen en önemli tanımlama, her kesimden insanın dilediği şeyleri elde etmesini sağlayan sistem şeklindedir. Fakat bu tanımlamanın eksik olduğu dile getirilebilir. Çünkü demokrasilerde, her kesimden insanın dilediği şeyleri uygulaması ve dile getirmesi, toplum içerisindeki diğer insanlara zarar vermediği sürece kabul edilmektedir. Bu durumda toplum içerisindeki uyum ve çıkar birliği sağlanmalı ve kimse hak ihlaline uğramamalıdır.

Demokrasi bireylerin ya da grupların dilediği şeyleri gerçekleştirme anlamına gelmez. O halde, toplum içerisindeki farklı görüşlere sahip grupların ya da kişilerin, bir araya gelerek, olaylar ve durumlar hakkında müzakere etme durumunun gerçekleşmesi demokratik sistemin vazgeçilmez unsurudur.

Bu sistem ile birlikte, farklı düşüncelere sahip grup ya da kişilerin de görüşlerine yer verilmektedir. Böylece daha sonraları olabilecek toplumsal problemlerin önü kesilmektedir. Demokrasi olgusu, ülke, toplum ve yıllara göre değişkenlik gösterse de son yıllarda çokça dile getirilen ve tartışılan bir teori olarak “*müzakereci demokrasi modeli*” bazı kesimler tarafından ideal bir model olarak görülmektedir. Buna rağmen modelin teorisyenleri ve taraftarlarının açıklamaları dikkate alındığında, uygulanma durumu zor gözükmektedir. Bilhassa, küreselleşme ile birlikte, ülkelerin hem ekonomik hem de siyasi olarak birbirlerine çok fazla bağlanması, modelin uygulanmasını engellemektedir.

Müzakereci bir sistem, siyasi çatışma ve problem çözmeye yönelik konuşmaya dayalı yaklaşımları kapsayan bir sistemdir. Bununla birlikte müzakereci bir demokrasi sisteminin her parçasının müzakereci olması gerekmemekte, ancak bazı kısımlarının müzakereci olması gerekmektedir. Ayrıca müzakereci kısımların etkisinin, tüm demokratik sistemin müzakereci olarak tanımlanması için yeterince güçlü olması gerekmektedir. Literatürde konu ile ilgili olarak, bunun pratikte ne anlama gelebileceği veya ne anlama gelmesi gerektiği konusunda farklılık bulunmaktadır. Bu terimlerle müzakereci bir toplum düşünmek

oldukça zordur, ancak her yönü, süreci ve kurumun bu katı normlara uymadığı bir müzakereci demokrasiyi tasavvur etmek daha kolaydır.

Son olarak, modelin hem teorik hem de uygulama açısından değerlendirilmesi gerekirse, uygulama esnasında ve sonucunda bazı problemlerle karşılaşılacağı düşünülmektedir. Özellikle ülkemiz özelinde model değerlendirildiğinde, uygulanabilirlik ve tercih edilebilirlik açısından uygun bir model olmadığı söylenebilir.

## KAYNAKLAR

- Ackerly, B. A. (2000). *Political theory and feminist social criticism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Arblaster, A. (2002). *Democracy*. UK: McGraw-Hill Education.
- Benhabib, S. (1992) *Situating the self: Gender, community and postmodernism in contemporary ethics*. Cambridge: Polity Press.
- Blau, A. (2011). Rationality and deliberative democracy: A constructive critique of John Dryek's democratic theory. *Contemporary Political Theory*, 10(1), 37-57.
- Chambers, S. (2003). Deliberative democratic theory. *Annual Review of Political Science*, 6(1), 307-326.
- Cohen, J. (2007). Deliberative democracy. Rosenberg, S.W. (Ed.), *Deliberation, participation and democracy* içinde (s. 219-236). London: Palgrave Macmillan.
- Curato, N. (2014). Participation without deliberation: The crisis of Venezuelan democracy. *Democratic Theory*, 1(2), 113-121.
- Curato, N. (2015). Deliberative capacity as an indicator of democratic quality: The case of the Philippines. *International Political Science Review*, 36(1), 99-116.
- Dahl, R. A. (2010). *Demokrasi üzerine*. İstanbul: Phoenix Yayınevi.
- Drake, A., & McCulloch, A. (2011). Deliberative consociationalism in deeply divided societies. *Contemporary Political Theory*, 10(3), 372-392.
- Dryzek, J. S. (2000). *Deliberative democracy and beyond: Liberals, critics, contestations*. New York: Oxford University Press.
- Dursun, O. (2021). "Neo" kamusalığın "liberal" açmazları. Ünlü, Ç. Y. ve Özdemir, İ. (Ed.), *Siyasal iletişim politik olanı düşünmek ve araştırmak* (s. 125-164). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Duvenage, P. (2007). Habermas, the public sphere and beyond. *Communication*, 31(1), 1-12.
- Erdoğan, A. (2012). Müzakereci demokrasi ve sınırları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(22), 25-43
- Giritli, İ. ve Sarmaşık, J. (2001). *Anayasa hukuku, genişletilmiş ve gözden geçirilmiş yeni bası* (2. Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayınevi.
- Gould, S. J. (1999). A critique of Heckhausen and Schulz' life-span theory of control from a cross-cultural perspective. *Psychological Review*, 106, 597-604.
- Gutmann, A., & Thompson, D. (2004). *Why deliberative democracy?*. Princeton University Press.
- Habermas, J. (1994). Three normative models of democracy. *Constellations*, 1(1), 277-286.
- Habermas, J. (1996). *Between facts and norms: contributions to a discourse theory of law and democracy*. Cambridge: MIT Press.

- Habermas, J. (2006). Political communication in media society: does democracy still enjoy an epistemic dimension? The impact of normative theory on empirical research. *Communication Theory*, 16, 411–426.
- Habermas, J. (2009). *Kamusalılığın yapısal dönüşümü*. (Çev. Tanıl Bora ve Mithad Sancar). İstanbul: İletişim Yayınları.
- He, B. (2013). Deliberative culture and politics: The persistence of authoritarian deliberation in China. *Political Theory*, 42(1), 58–81.
- He, B. (2015). Reconciling deliberation and representation: Chinese challenges to deliberative democracy. *Representation*, 51(1), 35–50.
- He, B. (2018). Deliberative citizenship and deliberative governance: A case study of one deliberative experimental in China. *Citizenship Studies*, 22(3), 294–311.
- He, B., & Warren, M. E. (2017). Authoritarian deliberation in China. *Daedalus*, 146(3), 155–166.
- Ivie, R. L., & Waters, T. W. (2010). Discursive democracy and the challenge of state building in divided societies: Reckoning with symbolic capital in Bosnia and Herzegovina. *Nationalities Papers*, 38(4), 449–468.
- Kanra, B. (2009). *Islam, democracy and dialogue in Turkey: Deliberating in divided societies*. London: Routledge.
- Lunt, P., & Livingstone, S. (2013). Media studies' fascination with the concept of the public sphere: Critical reflections and emerging debates. *Media, Culture & Society*, 35(1), 87-96.
- Michelman, F. I. (2018). How can the people ever make the laws? a critique of deliberative democracy. Bohman, J. & Rehg, W. (Eds). *Deliberative democracy içinde* (s. 53-79). London: Routledge.
- Mutz, D. C. (2008). Is deliberative democracy a falsifiable theory?. *Annual Review of Political Science*, 11, 521-538.
- Parkinson, J., & Mansbridge, J. J. (2012). *Deliberative systems: Deliberative democracy at the large scale*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Parlak, B. (2011). *Kamu yönetimi sözlüğü*. MKM Yayıncılık.
- Pateman, C. (2012). Participatory Democracy Revisited. *Perspectives on Politics*, 10(01), 7–19.
- Şafak, U. (1999). Demokrasi kavramı, toplumsal değerler ve birey. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 40(2-3), 451-460.
- Sartori, G. (1993). *Demokrasi teorisine geri dönüş*. (Çev. Tunçer Karamustafaoğlu & Mehmet Turhan). Ankara: Yetkin Basımevi.
- Steiner, J. (2012). *The foundations of deliberative democracy: Empirical research and normative implications*. London: Cambridge University Press.
- TDK. (2023). *Güncel Türkçe Sözlük*. www.sozluk.gov.tr (Erişim Tarihi: 2023, 15 Haziran).
- Tunç, H. (1999). *Anayasa hukukuna giriş: En son değişikliklerle 1982 anayasası*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Ugarriza, J., & Caluwaerts, D. (2014). *Democratic deliberation in deeply divided societies: from conflict to common ground*. New York: Palgrave Macmillan.
- Uygun, O. (2017). *Demokrasi: Tarihsel, siyasi ve felsefi boyutlar*. İstanbul: XII Levha.
- Weale, A. (2007). *Democracy*. London: Bloomsbury Publishing.